

Natalia Tomczewska-Popowycz, Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi
natalia.tomczewska.p@gmail.com

Zamki i pałace Ukrainy atrakcją dla turystów z Polski

Słowa kluczowe: fortece Ukrainy, zamki Ukrainy, motywacje przyjazdu, Kresy Wschodnie

Streszczenie

Zamki, fortece, pałace na terytorium obecnej Ukrainy Zachodniej są pięknym okazałym dziedzictwem, które zostało jako przypomnienie o wielkich Polakach. Niegdyś te terytoria znajdowały się przy Imperium Osmańskim, dlatego znane są jako „przedmurza chrześcijaństwa”, stąd miano Kresów Wschodnich. Celem niniejszego artykułu było zbadanie motywacji przyjazdu turystów, badania dotyczyły także środków transportu, którymi udają się turyści z Polski, a także oceny infrastruktury turystycznej i panującej atmosfery. Wyniki wykazały, że turyści z Polski przyjeżdżają najczęściej ze względu na chęć zwiedzania zabytków, a także zdecydowana większość turystów zaznaczyła, że chętnie jeszcze raz wróci. Zaproponowane zostały pomysły na zaadaptowanie obiektów by były jeszcze bardziej atrakcyjne.

Wprowadzenie

Obecnie coraz modniejszym kierunkiem wyjazdów turystycznych stają się obszary wschodniej Europy. Dużo podróżujących wie już niemal wszystko o sąsiadach z Europy Zachodniej, dlatego otwiera nowe, nieznane, a także „dziewicze” tereny, które czekają za wschodnią granicą Polski. Jednym z tych państw jest Ukraina, która jest szczególnie interesująca dla Polaków ze względu na to, że jej terytoria to są tak zwane „Kresy Wschodnie”.

Termin "Kresy" w dzisiejszym tego słowa znaczeniu użył jako pierwszy Wincenty Pol, wykorzystując go w "rapsodzie rycerskim" *Mohort*, napisanym w połowie XIX wieku. Popularność utworu sprawiła, że rozumienie "kresów" nabrało powszechnego charakteru.

Wincenty Pol słowem „Kresy” nazwał obszar w znaczeniu geograficznym kresów Polski (a nawet nie tylko Polski, ale całej Europy), na którym toczyły się walki o naród, terytorium i władzę. Obrona Kresów nie była wcale łatwa, ponieważ bardzo często Kresy były napadane przez Imperium Osmańskie. Były to terytoria „przedmurza chrześcijaństwa”, na których nieustannie dochodziło do starć zbrojnych. Wincenty Pol pod pojęciem „Kresy” określił najdalszy skrawek pogranicza południowo-wschodniego, czyli te terytoria obecnej Ukrainy, które stanowiły koniec polskiego i chrześcijańskiego świata [Kolbuszewski 1999, s. 6-9].

Przed I Wojną Światową do 1939 roku w czasach II Rzeczypospolitej terytorium Polski obejmowało pięć obecnych obwodów Ukrainy. W skład II RP wchodziły województwa: wołyńskie, tarnopolskie, stanisławowskie (iwano-frankiwskie) i lwowskie. Po II Wojnie Światowej granica Polski została przesunięta około 250 km na zachód, na mocy porozumienia jałtańskiego [Nicieja 2012, s. 6]. W związku z tym wiele cennych obiektów obronnych zostało za wschodnią granicą.

Warownie Ukrainy Zachodniej są często kojarzone z powieścią trylogii Henryka Sienkiewicza, na podstawie której były później nakręcone filmy. Fortece Kresów w swoich czasach były jednymi z najpotężniejszych w całej Europie. W pobliżu twierdzy rozegrały się jedno z najbardziej znaczących bitew w historii Europy, ponieważ znajdowały się na pograniczu, broniąc kolebki chrześcijaństwa przed Turkami – Imperium Osmańskim.

Niniejszy artykuł poświęcony jest zabytkowym obiektom obronnym, które stanowią wartość historyczną oraz emocjonalną dla Polaków i nie tylko. Są to jedne z najstarszych zabytków architektury. Zamki oraz rezydencje są największymi obiektami historycznymi, często pozostają one dominantą w układach urbanistycznych miejscowości Kresów Wschodnich.

Pierwsze opisy naukowo-krajoznawcze zamków na terytorium Kresów były sporządzane w XIX wieku. Tematyką Kresową w Polsce obecnie zajmuje się S. Nicieja, B. Cywiński, J. Kolbuszewski, J. Ostrowski, A. Biedrzycka oraz inni. Opisują oni jednak Kresy najczęściej pod względem architektonicznym lub historycznym akcentując wartość sentymentalną. Bardzo niewiele natomiast jest publikacji, które opisują obiekty obronne Kresów Wschodnich pod względem geograficznym, krajoznawczym oraz turystycznym. Wśród ukraińskich badaczy, którzy zajmują się problematyką obiektów obronnych można wyróżnić: O. Maciuka, O. Lesyka, O. Płamiennicką i J. Płamiennicką, Woznyckiego, M. Rutynskiego oraz innych. Ostatnio wymieniony autor opracował podręcznik turystyki zamkowej na Ukrainie, O. Lesyk wypracował klasyfikację obiektów obronnych przeznaczonych pod zagospodarowanie turystyczne, natomiast O. Maciuk, przygotował szlaki turystyczne po zamkach oraz twierdzach Ukrainy Zachodniej.

Celem artykułu jest pokazanie uwarunkowania rozwoju turystyki w polskich zamkach i rezydencjach w obrębie Kresów Wschodnich na terytorium Ukrainy. Zostało zbadane czy obiekty obronne są odpowiednio zagospodarowane dla potrzeb turystyki oraz zaproponowane rozwiązania, które mogłyby wpłynąć na poprawę jakości świadczonych usług turystycznych na Kresach Wschodnich. Ponadto było nim poszukiwanie odpowiedzi na pytania: „Jak dostosować zamki oraz rezydencje aby stały się one konkurencyjnymi w stosunku do innych obiektów tego typu w Europie?”.

W celu realizacji postawionych zadań zostało przeprowadzone badanie ankietowe na przełomie lipca oraz sierpnia 2013 roku we Lwowie oraz Olesku. Badania dotyczyły obserwacji zachowań turystów, oceny poziomu oferowanych usług turystycznych, motywacje przyjazdu oraz innych niezbędnych w turystyce aspektów.

W rezultacie zostało otrzymano 392 poprawnie wypełnionych ankiet. W drugim etapie badań zebraną próbę poddano obróbce z wykorzystaniem arkusza kalkulacyjnego programu Microsoft Excel, a następnie przeprowadzono analizę materiału oraz sformułowano wnioski.

Uwarunkowania rozwoju turystyki wyjazdowej na Kresy Wschodnie

Współczesny turysta posiadający doświadczenie w podróżowaniu często wybiera miejsca mało uczęszczane [Mika 2007, s. 76-82]. Jego motywacje charakteryzują się między innymi: indywidualizmem, poszukiwaniem różnych możliwości spędzenia czasu wolnego, poszukiwaniem autentyczności oraz przeżyć emocjonalnych i estetycznych, poszukiwaniem nowych miejsc wypoczynku [Weiermair, Mathies 2004]. Kresy dają turyście szansę zrealizowania takich potrzeb.

Rozwój turystyki wyjazdowej na Kresy jest warunkowany wieloma czynnikami zewnętrznymi oraz wewnętrznymi. Do czynników zewnętrznych można zaliczyć między innymi czynniki społeczno-demograficzne, gospodarcze, polityczne oraz przyrodnicze.

Wśród czynników społeczno-demograficznych można wyróżnić czas wolny. W ciągu roku mamy kilka tzw. długich weekendów, które można wykorzystać na wyjazd, np. na sąsiadującą Ukrainę Zachodnią. Tyle czasu wystarcza na zwiedzenie Lwowa i okolicznych zamków np. Kamieńca Podolskiego i okolic lub Huculszczyzny. Kolejną kwestię stanowią koszty. Wielu turystów stać jest na wypoczynek na Kresach ze względu na tańszą cenę paliwa i niedroge usługi.

Do czynników gospodarczych zalicza się stan infrastruktury i połączenia komunikacyjne. Obecnie można skorzystać z tanich linii lotniczych z Warszawy i Katowic do Kijowa w bardzo przystępnej cenie. Są także regularne (często kilka razy dziennie) połączenia autobusowe niemal ze wszystkich miast wojewódzkich. Przed Euro 2012 powstało wiele nowoczesnych obiektów noclegowych, gastronomicznych oraz sportowych, została także poprawiona w niektórych miejscach jakość dróg, na przykład Medyka – Lwów – Równe - Żytomierz – Kijów [Jawkin i inni, 2010].

Rozwój stosunków międzynarodowych doprowadził do tego, że obywatele Polski nie muszą mieć wiz przy wjeździe na Ukrainę. Jednak wspieranie informacji i promocji turystycznej poza granicami kraju nie jest priorytetem państwa ukraińskiego. W konsulatach Ukrainy w Polsce bardzo trudno jest dostać jakiegokolwiek materiały promocyjne dotyczące atrakcji turystycznych. Informacje turystyczne na Kresach istnieją tylko w największych miastach lub w miejscowościach o dużym ruchu turystycznym, ale nie zawsze sprawnie działają.

Następne dane statystyczne z Instytutu Turystyki przedstawiają procentowo cele zagranicznych podróży Polaków w latach 2008-2011 (Tab. 1).

Tabela 1. Cele wyjazdów zagranicznych Polaków według danych statystycznych Instytutu Turystyki.

Cel podróży	2008 (%)	2009 (%)	2010 (%)	2011 (%)
Turystyczno-wypoczynkowy	52	52	52	49
Odwiedziny u krewnych lub znajomych	25	22	24	29
Służbowy	18	17	19	17
Inny	5	9	5	5

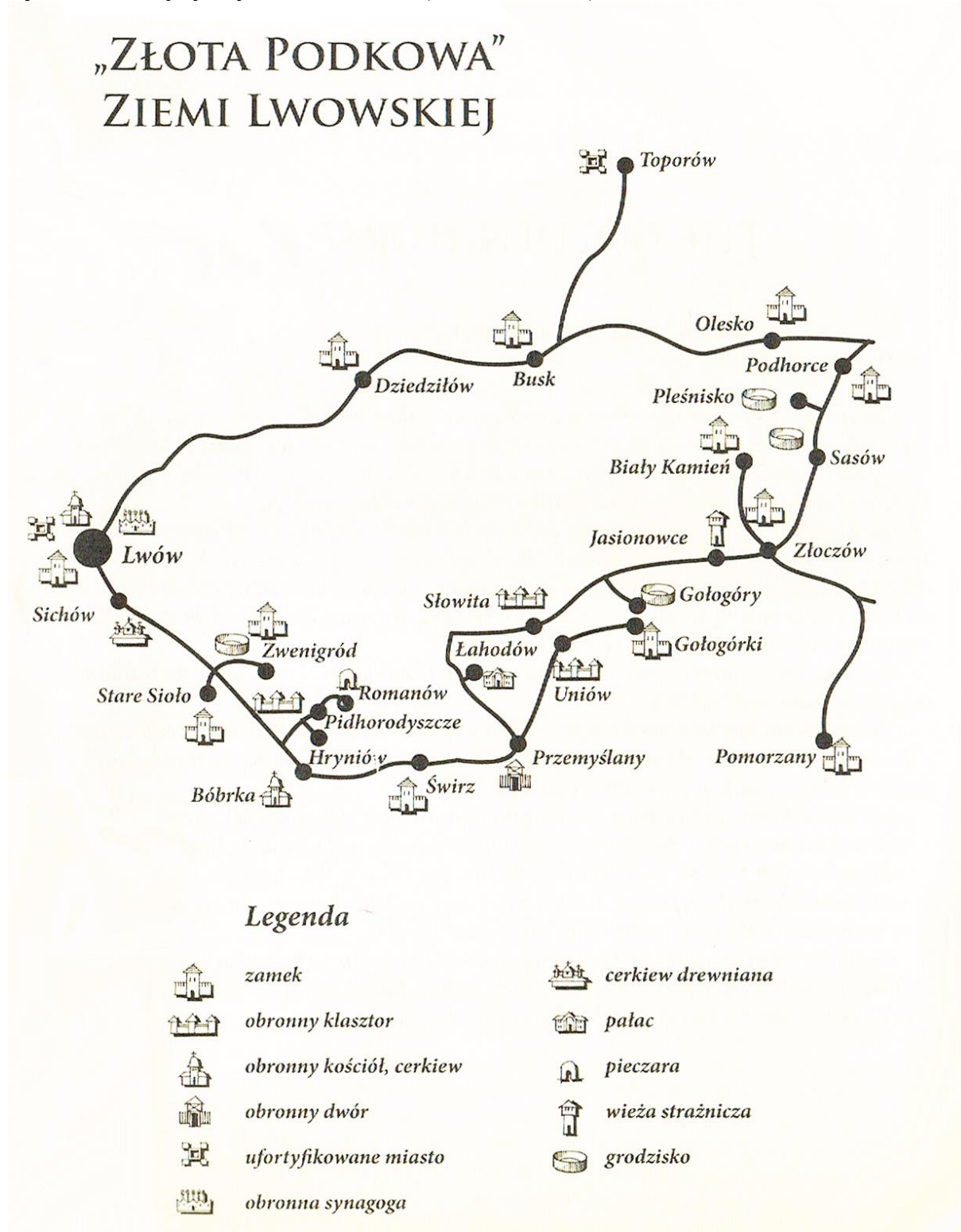
Źródło: http://www.intur.com.pl/polacy_zag11.php [pobrano: 2015-02-15]

Przedstawione tutaj zostały motywy wszystkich zagranicznych wyjazdów z przed kilku lat. Instytut Turystyki wskazuje na cztery główne cele podróży. Około połowy wszystkich wyjazdów zagranicznych obywateli Polski w ostatnich latach stanowi cel turystyczno-wypoczynkowy. Na drugim miejscu są odwiedziny krewnych lub znajomych, a na trzecim cel służbowy. Cele takie jak zwiedzanie zabytków oraz wypoczynek stanowią ponad połowę wszystkich deklarowanych motywów przyjazdu na Kresy Wschodnie.

Obecny stan polityczny na Ukrainie nie jest stabilny. Euromajdan walczy o prawa wolnego człowieka. Wewnętrzne konflikty zbrojne spowodowały zmniejszenie ruchu turystycznego, jednak mimo to wielu Polaków przyjeżdżało na Ukrainę, nie tylko do Kijowa, ale także do Lwowa, żeby wesprzeć materialnie i moralnie demonstrantów. Dla niektórych barykady i niezwykła „choinka” zrobiona z konstrukcji stalowej w kształcie stożka, z zawieszonymi flagami Ukrainy, transparentami, a także flagami kilku innych państw w tym Polski, stanowiła atrakcję turystyczną. Agresja ze strony Rosji na Ukrainę negatywnie wpływa na chęć odwiedzania tego kraju przez turystów. Jednak bogactwo kulturowe, w tym turystyka zamkowa, a także sentyment Polaków i duma do wielkich przodków przyciąga dużo turystów.

Oferta turystyczna „Złota Podkowa”

Ziemia Lwowska oferuje produkt turystyczny jakim jest „Złota podkowa”. Jest to jeden z najbardziej znanych szlaków zabytków architektury obronnej. Obiekty te są obecnie w dobrym stanie w odrożnieniu do wielu innych. Obejmuje takie najsłynniejsze obiekty jak: zamek w Olesku, Starym Siole, Świrzu, Złoczowie, Podchorcach (Ryc. 1).

Ryc. 1. Szlak turystyczny „Złota Podkova” (Maciuk O., 2008).

Zwiedzanie „Złotej Podkowy” najlepiej rozpocząć w znanym i lubianym przez wielu Polaków Lwowie. W mieście istnieje szeroka baza noclegowa, gastronomiczna oraz towarzysząca [Maciuk 2008, s. 15-16]. Lwow jest miastem pełnym uroku. Warto zwiedzić Stare Miasto, które jest wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Jadąc dalej w kierunku Kijowa dotrzemy do zamku w Olesku (75 km od Lwowa), który pochodzi z XIII-XVII wieku (Ryc. 2).

Ryc. 2. Tablica informacyjna z zamkiem w Olesku w tle (fot. autora)

Pierwsza wzmianka o tym obiekcie pochodzi z 1327 roku. Warownia była usytuowana na pograniczu Polski oraz Litwy i dopiero w drugiej połowie XV wieku straciła swoje strategiczne znaczenie obronne. Na początku XVII wieku nowy właściciel Jan Daniłowicz przekształcił zamek na rezydencję w stylu renesansu włoskiego, który pozostał do dziś. Bardzo ważnym dla Polaków jest fakt, że urodzili się w Olesku dwaj znani Polacy: Król Jan Sobieski III (1629 r.) oraz Michał Korybut Wiśniowiecki (1639 r.) [Антонюк 2011, s. 146-151]. Obecnie zamek pełni funkcję muzeum, jako filia Lwowskiej Galerii Sztuki. Zgromadzono tam zbiór unikalnych dzieł malarskich oraz kolekcję sztuki użytkowej z X-XIX wieku. Elementami kolekcji sztuki są: rzeźby w drewnie, gobeliny oraz meble [Pałkow 2010, s. 54-57]. Warto również pospacerować odnowionym parkiem, który od niedawna zdobią nowoczesne rzeźby. Zamki w Olesku, Złoczowie i Podhorcach oraz filię Lwowskiej Galerii Sztuki, można zwiedzać codziennie oprócz poniedziałku od 10:00 do 17:00 (<http://lvivgallery.org/>).

Obok zamku w Olesku znajduje się kościół i klasztor kapucynów, który pochodzi z XVIII wieku. Klasztor miał kosztowne wyposażenie, cenny księgozbiór, a w ogrodzie znajdowały się stawy rybne [Tokarski, 2007]. Obecnie mieści się tam magazyn Lwowskiej Galerii Sztuki, gdzie przechowywane są dwa olbrzymie obrazy z XVII wieku między innymi „Bitwa pod Chocimiem”, a także porcelana, rzeźby Pinzla i inne, oraz nagrobki Sieniawskich przeniesione z kaplicy zamku w Brzeżanach [Антонюк 2011, s. 146-151].

Kolejny warty zobaczenia zamek znajduje się niedaleko Oleska w **Podhorcach**. Został on wzniesiony przez rodzinę Koniecpolskich. Pałac został nazywany „Wersalem Podola”. Wokół założono ogród w styl włoskim z tarasowymi zejściami [Remeszyło-Rybczyńska 2005]. Miejscowość znajduje się w miejscu działu wodnego, gdzie rzeki z jednej strony zasilają Morze Czarne, a z drugiej strony Morze Bałtyckie.

Ranga zamku wzrosła po tym jak obiekt przeszedł na własność rodziny Sobieskich. Wówczas zbiory zostały uzupełnione licznymi dziełami sztuki Tycjana, da Vinci, Rubensa, Rembrandta, a ogrod został upiękaszony. Gościli w nim Król Jan III Sobieski z Marią Kazimiłą i licznym dworem książęcym oraz liczni artyści. W Podhorcach urodził się Euzebiusz Słowacki (1773 r.), ojciec Juliusza Słowackiego [Nicieja 2006, s. 119-127].

Rezydencja ucierpiała podczas II Wojny Światowej a w 1956 roku miał miejsce pożar, wskutek którego zamek w całości bardzo ucierpiał. Od lat 90. XX w. trwa remont współfinansowany przez Ministerstwo Ukrainy i Ministerstwo Kultury w Polsce, podczas którego zrekonstruowano dach oraz odnowiono niektóre rzeźby [Антонюк 2011, s.140-145].

Wnętrza obecnie nie zachwycają, ponieważ nic nie jest wyeksponowane. Można obejrzeć duże tablice informacyjne (także w języku polskim) ze zdjęciami wnętrza zamku z przeszłości. Świetność zamku uwiecznił reżyser Jerzy Hoffman w swoim filmie „Potop” nakręconym na podstawie powieści Henryka Sienkiewicza. Na przeciwko rezydencji znajduje się kościół św. Józefa z XVIII wieku wybudowany w barokowoklasycystycznym stylu.

Warto zobaczyć również rezydencję w **Złoczowie** wraz z całym kompleksem, który wznosił Jakub Sobieski. Założenie fortyfikacyjne ma kształt prostokąta z bastionami na narożnikach, na których znajduje się herb Jakuba Sobieskiego. Na placu znajdują się zabudowania mieszkalne i gospodarcze oraz rezydencja rodziny Sobieskich. Można tam pospacerować w mini-parku urządzonym w stylu francuskim oraz w sadzie, który jest w wschodnim stylu. Najbardziej oryginalnym budynkiem jest Chiński Pałac (Ryc. 3).

Ryc. 3. Pałac w Złoczowie (fot. autora)

W środku należy zobaczyć rzeźby buddy oraz chińskich bożków oraz pięknie wyeksponowaną porcelanę z Korca i Baranowa z orientalnymi wzorami. W głównej okrągłej sali znajdują się rzeźby Konfucjusza i Laozi, a także odnowione dawne kominki. Na pierwszym piętrze mieści się Wielka Sala, w której przyjmował gości Król Jan III Sobieski.

Król często tu przyjeżdżał ze swoją żoną Marysieńką [Ostrowski 1998; АНТОНЮК 2011, s. 137-140]. W ostatnich latach zamek oraz Chiński Pałac został odnowiony oraz wzbogacony nowymi eksponatami dzięki wsparciu Lwowskiej Galerii Sztuki oraz prywatnym inwestorom.

Orest Maciuk (2008) proponuje także szlak „Drogami Wołynia”, który obejmuje Brody, Krzemieniec, Nowomalin, Ostróg, Ołyka, Łuck, Dubno, Tarakanów oraz inne miejscowości. Wyodrębnia on ponadto szlak „Z Tarnopola do Kamieńca Podolskiego”. Szlak ten obejmuje zamki lub ruiny w Czortkowie, Skale Podolskiej, Kamieńcu Podolskim, Żwańcu, Chocimiu, Kudryńcach, Jazłowcu, Brzeżanach oraz inne miejscowości Podola, które posiadają obiekty architektury obronnej.

Charakterystyka głównych obiektów zabytkowych

Na drugą połowę XVI – początek XVII wieku przypada szybki rozwój budownictwa obronnego na terytorium Kresów. Większość zabytków architektury obronnej pochodzi właśnie z tego okresu (Tab.2).

Tabela 2. Lokalizacja oraz opisy głównych obronnych obiektów zabytkowych.

Nazwa miejscowości, w której znajduje się zamek/pałac	Obwód	Opis obiektu	Stan obecny
Brzeżany (Бережани)	Tarnopolski	Zamek został zbudowany przez rodzinę Sieniawskich w XVI w. jako obiekt w stylu renesansowym, z dwupoziomowymi krużgankami. Został usytuowany na wyspie w głębokiej, błotnistej dolinie rzeki Złota Lipa. Był zniszczony w czasie I Wojny Światowej.	Ruina w dobrym stanie
Buczacz (Бучач)	Tarnopolski	W XIV-XVIII wiekach było to miasto-forteca. Zamek został wzniesiony na wysokim płaskowyżu stromo spadającym do rzeki Strypy. Najstarsza część zbudowana jest z czerwonego i białego piaskowca. Zamek uległ znacznemu zniszczeniu w 1672 r. spowodowanemu przez armię turecką.	Ruina
Chocim (Хотин)	Czerniowiecki	Forteca została wybudowana na wzgórzu nad Dniestrem, który płynie szerokim rozlewiskiem. Zamek wielokrotnie przechodził z rąk do rąk. Należał do Rusi Kijowskiej, Księstwa Mołdawskiego, Imperium Osmańskiego, Rzeczypospolitej, Rumunii oraz Cesarstwa Rosyjskiego. Słynny jest z bitew w 1621 oraz 1672 roku, które były jednymi z największych bitew Europy. Na terytorium zamku znajduje się muzeum.	Bardzo dobry
Dubno (Дубно)	Rówieński	Zamek zaczęto budować w XV wieku. Jest słynny z tego powodu, że nigdy nie został zdobyty: ani przez Tatarów Krymskich, ani Kozaków Krywonosa, ani rosyjskie wojsko Szeremietjewa. Na terytorium zamku znajduje się muzeum, odbywają się wystawy.	Bardzo dobry

Nazwa miejscowości, w której znajduje się zamek/palac	Obwód	Opis obiektu	Stan obecny
Kamieniec Podolski (Кам'янець-Подільський)	Chmielnicki	Jest jedną z najpotężniejszych twierdz Europy. Miasto-forteca jest znane jako „przedmurze chrześcijaństwa”. Leży na skalistym podłożu, które osiąga 30 metrów wysokości i otaczone jest prawie ze wszystkich stron rzeką Smotrycz. Forteca była niemal nie do zdobycia. Znana jest z powieści Henryka Sienkiewicza „Pan Wołodyjowski”.	Bardzo dobry
Krzemieniec (Кременець)	Tarnopolski	W 1542 roku Książę Halicko-Wołyński jako lennik chana, w skutek jego ultimatum, zmuszony był zburzyć twierdzę w Krzemieńcu. Później została ona odbudowana i oddana królowej Bonie. W 1648 zamek był zdobyty i zburzony przez wojsko kozackie Krywonosa i nie został już odbudowany. Do dziś zachowała się tylko część murów obronnych wraz z dwukondygnacyjną bramą wjazdową w stylu gotyckim.	Ruina
Łuck (Луцьк)	Wołyński	Zamek nazywany został zamkiem Lubartawskiego księcia, który w XIV wieku podniósł Łuck do rangi drugiego miasta po Wilnie. Zamek jest kojarzony jest ze zjazdem monarchów z XV wieku, w którym wzięli udział: cesarz niemiecki, król Jagiełło, książę moskiewski, król duński oraz posłowie cesarza z Bizancjum, delegaci mistrza krzyżackiego oraz chanowie tatarscy, i który poświęcony był kwestii nawiązania współpracy w obliczu zagrożenia ze strony Imperium Osmańskiego.	Bardzo dobry
Olesko (Олесько)	Lwowski	Zamek jest rezydencją renesansową. Urodzili się w nim dwaj polscy królowie: Jan III Sobieski, który zwyciężył Turków pod Wiedniem oraz Korybut Wiśniowiecki. W zamku mieści się muzeum, które posiada bogate zbiory.	Bardzo dobry
Ostróg (Острів)	Rówieński	Zamek był siedzibą rodu ruskich książąt Ostrogskich. W XIV-XV wieku miasto stało się dużym ośrodkiem edukacyjnym, naukowym i kulturalnym Europy Wschodniej. Obecnie na terenie zamku znajduje się muzeum krajoznawcze. W bramie Łuckiej działa Muzeum Historii Książki i Drukarstwa.	Dobry
Podhorce (Підгірці)	Lwowski	Rezydencja nazywana „Wersal Podola”. Pałac wybudował Koniecpolski zainspirowany podróżami do północnych Włoch oraz Francji. W XVIII wieku rezydencja ta była prawdziwym muzeum - znajdowała się tu wspaniale zdobiona jadalnia, gabinet: chiński, złoty, lustrzany, mozaikowy oraz zielony. Na zewnątrz znajdowały się piękne tarasowe ogrody z egzotycznymi roślinami oraz ptakami.	Średni

Nazwa miejscowości, w której znajduje się zamek/pałac	Obwód	Opis obiektu	Stan obecny
Stare Sioło (Старе Село)	Lwowski	Są to ruiny jednego z największych zamków Kresów. Niegdyś zamek był dobrze wyposażony, posiadał duży arsenał. Kres jego świetności przyniósł wiek XVIII, kiedy to zamek stał się własnością Czartoryskich. Zamek był zaniedbywany i zaczął popadać w ruinę. Proces ten przyspieszyli w XIX wieku Potoccy otwierając na terenie zamku browar.	ruina zachowana w dużym stopniu
Trembowla (Теребовля)	Tarnopolski	Zamek z XV-XVII wieku, usytuowany na wzgórzu. Mury mają grubość 4-5 metrów. Brama wjazdowa jest w stylu renesansowym. W 1675 roku zamek przetrwał oblężenie Turków. W 1688 r. został zburzony i więcej go nie odbudowano.	Ruina
Zbaraż (Збараж)	Tarnopolski	Jest znany z powieści Henryka Sienkiewicza „Ogniem i Mieczem”. Zamek został wybudowany w XVII wieku. Jest to typowy przykład rezydencji obronnej „palazzo in fortezza”. Struktura obiektu została zachowana prawie bez zmian. Kiedyś zamek otaczały grzęzawiska, bagna oraz stawy co utrudniało dostęp do zamku.	Bardzo dobry
Złoczów (Золочів)	Lwowski	Zamek został zbudowany w XVII wieku przez Jakuba Sobieskiego. Rezydencja jest otoczona murem obronnym i fosą. W środku znajduje się pałac chiński, gdzie dziś znajduje się wystawa sztuki wschodniej. Obok mieści się pałac mieszkalny w stylu renesansowym.	Bardzo dobry
Żółkiew (Жовква)	Lwowski	Rezydencja jest nazywana perłą renesansu europejskiego. W XVII wieku została własnością króla Jana III Sobieskiego, który założył tam wielki park z setkami rzadkich odmian drzew.	Dobry

Większość rezydencji, z tych najbardziej znanych, została częściowo odnowiona, jednak duża część zabytków pozostaje w ruinie, mimo wszystko robiąc wielkie wrażenie na turystach swoją okazałością oraz geniuszem architektonicznym

Charakterystyka respondentów objętych badaniami ankietowymi

Wyodrębniono pięć przedziałów wiekowych. Prawie 40% osób znalazło się w przedziale 25-44 lat, 21% - 18-24 lat oraz 30% w przedziale wiekowym 45-64. Z czego wynika, że największą grupę stanowili turyści między dwudziestym piątym a czterdzięcim rokiem życia.

W celu identyfikacji motywacji odwiedzania Kresów Wschodnich zostało przeprowadzone badanie ankietowe z dwudziestoma opcjami wyboru z możliwością dopisania odpowiedzi otwartych.

W ankiecie można było zaznaczyć do trzech głównych motywacji przyjazdu na Kresy. Najwięcej osób zadeklarowało przyjazd w celu zwiedzania zabytków (31 % ankietowanych) oraz wypoczynku (20,5 %) na trzecim miejscu okazała się turystyka aktywna (kwalifikowana) (6,6%), na czwartym odwiedzin krewnych. Opcja uczestnictwo w zawodach sportowych nie została zaznaczona. Najmniej osób zaznaczyło odpowiedź - tranzyt oraz odwiedzin

znajomych. Do odpowiedzi otwartych zostały dopisane zainteresowania historyczne oraz poznanie walorów przyrodniczych (Tab. 3).

Tabela 3. Cel przyjazdu na Kresy Wschodnie według badań ankietowych.

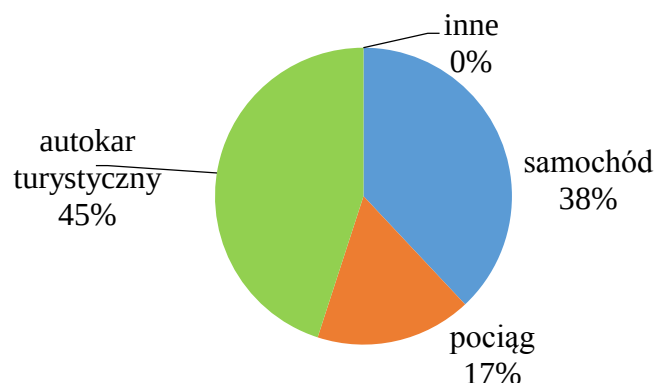
Odpowiedzi na pytanie: „Jaki jest cel Pana(i) przyjazdu?”

Odpowiedź do wyboru	Udział w procentach
Wypoczynek	20,5%
Udział w imprezie kulturalnej	6,1%
Cel religijny	2,7%
Edukacja	1,9%
Zakupy	3,9%
Zwiedzanie zabytków	31,0%
Udział w konferencji	0,4%
Cel zdrowotny	1,2%
Odwiedziny rodzinnych stron	5,2%
Odwiedziny krewnych	6,7%
Rozrywka (kluby, puby)	2,5%
Tranzyt	0,4%
Odwiedziny znajomych	0,5%
Udział w szkoleniu	3,0%
Biznes	1,9%
Firmowy wyjazd integracyjny	1,5%
Turystyka aktywna (kwalifikowana)	7,4%
Poznanie walorów przyrody	2,1%
Inne: Zainteresowania historyczne	1,1%
Ogółem:	100,0%

Respondenci najczęściej zaznaczali kilka wariantów odpowiedzi, co oznacza, że turyści udający się na Kresy kierują się kilkoma motywami wyjazdu jednocześnie.

Młodzież, która jeszcze nie osiągnęła pełnoletniości najczęściej przyjeżdża na Kresy z rodzicami samochodem. Jest to popularny środek transportu wśród młodzieży do 25 lat, chociaż także chętnie podróżują oni pociągiem. Podobnie sytuacja wygląda w grupie wiekowej 26-44 lat, ale w tym przypadku na drugim miejscu figurują autobusy linii regularnych. Sytuacja prezentuje się inaczej w grupie wiekowej 45-64 lat oraz powyżej 64 lat. Osoby w tym wieku najchętniej korzystają z usług biur turystycznych swojego kraju i preferują wyjazdy na Kresy Wschodnie autokarem turystycznym (Ryc. 4).

Ryc. 4. Środek transportu, którym turyści udają się na Kresy Wschodnie

Zarówno dojechać z Polski na Ukrainę jak i przemieszczać się wewnątrz kraju docelowego można różnie. Do Lwowa np. można dostać się samochodem, samolotem, pociągiem, autobusem, lub po prostu przekroczyć granicę pieszo.

Obecnie jest siedem drogowych przejść granicznych z Ukrainą:

1. Budomierz – Hruszów
2. Dorohusk - Jahodyn
3. Hrebenne - Rawa Ruska
4. Korczowa - Krakowiec
5. Krościenko - Smolnica
6. Medyka - Szeginie
7. Zosin - Uściług

Przez terytorium obwodu Wołyńskiego przebiegają magistrale kolejowe i dróg samochodowych, które są częścią europejskich połączeń transportowych. Przebiegają również drogi samochodowe o znaczeniu międzynarodowym: Kijów – Kowel – Warszawa, Gdańsk – Warszawa – Kowel – Odessa. Długość linii kolejowych wynosi 687,6 km. Najbardziej rozwinięta infrastruktura transportowa znajduje się w obwodzie Lwowskim, przez który przebiegają ważne magistrale drogowe, kolejowe, elektroenergetyczne, rurociągowy, łączące Ukrainę z krajami Europy Centralnej. We Lwowie znajduje się międzynarodowy port lotniczy. Największymi węzłami kolejowymi są – Kijów – Lwów – Praga, Warszawa – Przemyśl – Lwów – Bukareszt. Przez ten obwód przebiega droga międzynarodowa z Polski E40 (Lwów – Równe – Kijów)

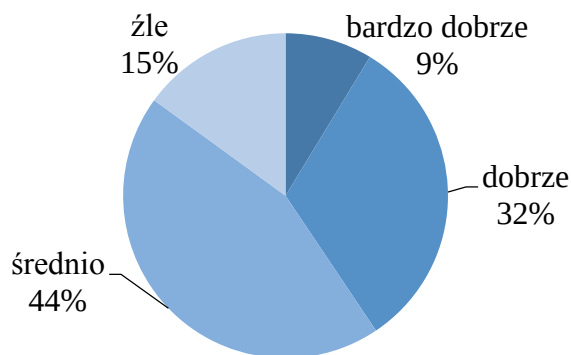
(http://kiev.trade.gov.pl/pl/ukraine/article/detail,1873,Charakterystyka_gospodarcza_regionow_Ukrainy.html).

Baza noclegowa

Na Ukrainie baza noclegowa bardzo często nie odpowiada międzynarodowym standardom pobytu i odpoczynku. Istniejąca infrastruktura turystyczna nie spełnia wymagań i norm międzynarodowych. Nieraz cena nie odpowiada jakości usług w hotelach. Jest to warunkowane niedostateczną ilością obiektów hotelowych, przede wszystkim tych posiadających najwyższe kategorie. Niedostateczna jest też liczba obiektów, które mogłyby zainteresować mniej zamożnych turystów np. studentów. Baza materialno-techniczna jest przestarzała i wymaga modernizacji. W systemach informacyjnych widoczne są znaczne braki, a skuteczności systemów zabezpieczeń, które są wyznacznikiem wysokiego poziomu jakości usług, bywa wątpliwa. Najwięcej obiektów noclegowych znajduje się w obwodzie Lwowskim. Jest to obwód najbardziej odwiedzany przez turystów krajowych i zagranicznych.

Zaoszczędzić można wynajmując mieszkanie prywatne. Warunki w takim mieszkaniu z reguły są znacznie lepsze niż w hotelu klasy średniej oraz oferowana jest kuchnia domowa. Takie oferty udostępniane są w Internecie, a także rozpowszechniane w sezonie przez osoby z odpowiednimi tabliczkami na dworcach kolejowych lub autobusowych [Томчевска-Попович, 2015].

W badaniu ankietowym respondenci ocenili bazę noclegową głównie dobrze (ponad 40%). Prawie 15% ankietowanych bazę noclegową ocenia bardzo dobrze, a prawie 30% średnio (Ryc. 5).

Ryc. 5. Ocena bazy noclegowej Kresów Wschodnich**Baza gastronomiczna**

Baza gastronomiczna jest na Kresach dosyć dobrze rozwinięta. W miastach wojewódzkich jest wiele restauracji, barów, kawiarenek, a także stołówek. Popularne są w tym regionie również bazy, na których można skosztować rozmaitych dań, w tym regionalnych pyrzyków i czebureków.

Istnieje wiele restauracji tematycznych. W każdym mieście można spotkać lokale z wnętrzami i potrawami inspirowanymi ukraińskim folklorem. Oryginalne i ciekawe są również takie jednostki jak np. restauracja w tramwaju, „Gazowa lampa” wraz z muzeum czy kawiarenka na dachu kamienicy z zabytkowym samochodem na jego szczycie, znajdujące się we Lwowie. Przekształcone zostały także piwnice zamku w Olesku na restaurację w średniowiecznym stylu.

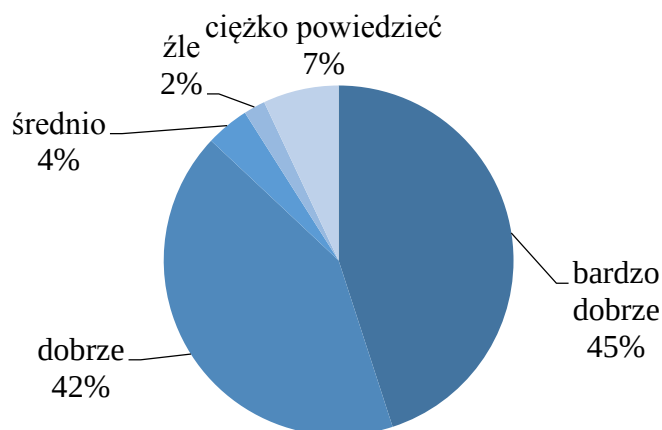
Popularnością cieszą się fast foody, a także pizzerie. Dobrze prosperują sieci gastronomiczne, które wyspecjalizowały się w produkcji fast-foodów kuchni ukraińskiej. Jednostki gastronomiczne przy hotelach oczywiście również istnieją, ale na ogół charakteryzują się wysokimi cenami.

Gastronomia najczęściej jest oceniana wśród przyjeżdżających turystów dobrze (41%) lub średnio (34%). 16% respondentów ocenia ją bardzo dobrze, a około 7 % źle (Tab. 4).

Tabela 4. Ocena gastronomii Kresów Wschodnich

Odpowiedź	Procent obserwacji (%)
Bardzo źle	1,1
Źle	7,4
Średnio	34,7
Dobrze	40,8
Bardzo dobrze	16,0

Ważny aspekt stanowi także atmosfera miejsca. Ponad 85% turystów oceniło dobrze (42%) i bardzo dobrze (45%) atmosferę, która panuje na Kresach Wschodnich (Ryc. 6.)

Ryc. 6. Ocena atmosfery panującej na Kresach Wschodnich

Pomimo pewnych braków w infrastrukturze turystycznej Kresów Wschodnich 90% ankietowanych poleci krewnym i znajomym to miejsce (Ryc. 7).

Ryc. 7. Odpowiedzi na pytanie: „Czy poleci Pan/i Kresy Wschodnie swoim krewnym lub znajomm?”

Podsumowanie

Kresy Wschodnie mają duży potencjał na zwiększenie przyjazdów obywateli Polski w celach turystyczno-wypoczynkowych. Te tendencje miały okazję się nieco poprawić w związku z Euro 2012. Wielu zagranicznych turystów, w tym Polaków, wówczas „odkryło” dla siebie Kresy. Obecna sytuacja polityczna na Ukrainie zmierza ku temu, żeby zachodnie terytoria Ukrainy przybliżyły się do Unii Europejskiej. W przyszłości da to możliwość łatwiejszego przekraczania granicy między państwami co zapewne zwiększy liczbę turystów przyjeżdżających na Kresy.

Wyniki badań wykazały że:

- panująca atmosfera na Kresach Wschodnich jest dobrze oceniana przez odwiedzających,
- przygotowania i przeprowadzenie Euro 2012 przyczyniło się do polepszenia infrastruktury turystycznej, ale wciąż niektóre elementy potrzebują poprawy,

- baza noclegowa oraz gastronomiczna średnio zadowala potrzeby przyjeżdżających turystów,
- najczęściej osób zadeklarowało, że przyjechali na Kresy Wschodnie w celu zwiedzania zabytków, czyli w celu uprawiania kulturowej turystyki krajoznawczej lub turystyki wysokiego dziedzictwa,
- większość osób, którzy odwiedzili Kresy Wschodnie zamierza przyjechać tu ponownie.

Poruszane zagadnienie dotyczy nie tylko polskich turystów, ponieważ ma znaczenie także uniwersalne.

Zakończenie

Obecnie wiele obiektów obronnych i dworów pozostaje w niezadowalającym stanie, jednak najważniejsze obiekty zostały odnowione i są elementem rezerwatów historyczno-architektonicznych. Niektóre obiekty zostały zmienione nie do poznania pełniąc funkcje szpitali czy szkół. Inne pozostają w ruinie, ale stanowią ważny element krajobrazowy, estetyczny oraz emocjonalny. Reszta obiektów pozostaje niemal że w zapomnieniu.

Najlepiej zagospodarowanym obwodem na terytorium Kresów jest obwód Lwowski. Posiada on największą ilość obiektów noclegowych oraz gastronomicznych oraz szczyci się dobrze wypromowanym produktem turystycznym „Złota Podkowa”.

Zabytkowe obiekty architektury obronnej Kresów Wschodnich nadają się pod różnego rodzaju zagospodarowania turystycznego: muzea, hotele, restauracje oraz inne. Państwo nie jest w stanie dofinansować rekonstrukcji czy remontu takich obiektów, ale jednocześnie uniemożliwia ich prywatyzację. Niektóre z zabytków popadają w ruinę. Znacznej poprawy wymaga infrastruktura turystyczna, chociaż w trakcie przygotowań do Euro 2012 jej stan uległ pewnej poprawie.

Jak wykazały badania najczęściej turystów przyjechało na Kresy Wschodnie w celu zwiedzania zabytków oraz wypoczynku. Podążając tym tropem, perspektywą odrodzenia turystyki w rzeczonych obiektach obronnych byłoby otwarcie muzeów z różnymi wystawami wewnątrz pomieszczeń lub utworzenie skansenu. Dużą popularnością cieszą się festiwale średniowieczne, które przyciągają wielu turystów. Połączenie tych dwóch aspektów tworzyłoby atrakcyjny produkt turystyczny. Dlatego też zachodzi potrzeba utworzenia obiektów nowego typu – **skansenów historyczno-animacyjnych**, które w ciekawy, „żywy” sposób reprezentowałyby dziedzictwo historyczno-kulturowe.

Turysta jadący na Ukrainę zostanie w przyjemny sposób zaskoczony gościnnością naszych wschodnich sąsiadów oraz łatwością w komunikowaniu się z ludnością lokalną. Każdy znajdzie tu coś dla siebie, według własnych upodobań, gustu i smaku.

Bibliografia:

- Jawkin W. i inni (red.), 2010: *Geograficzne aspekty rozwoju turystyki (na przykładzie Ukrainy I Polski)*, Czerniowiecki Narodowy Uniwersytet, Czerniowce.
- Kolbuszewski J., 1999: *Kresy*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław.
- Maciuk O., 2008: *Zamki i twierdze Ukrainy zachodniej. Wędrówki historyczne*, Centrum Europy, Lwów.
- Mika M., 2007: *Międzynarodowy ruch turystyczny*, w: Kurek W. (red.) *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Nicieja S., 2012: *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, tom 1, wydawnictwo MS, Opole, s. 285.
- Nicieja S., 2006: *Twierdze kresowe Rzeczypospolitej*, ISKRY, Warszawa.
- Ostrowski J., 1998: *Kresy bliskie i dalekie*, wyd. 1, TaiWPN UNIVERSITAS, Kraków.
- Pałkow T., 2010: *Zamki i kościoły Galicji, Wołynia i Podola*, wyd. Ladeks, Lwów.
- Remeszyło-Rybczyńska O. 2005: *Kształtowanie się i obecny stan spuścizny architektonicznej i artystycznej wsi Podhorce w obwodzie lwowskim*, [w:] Monument. Studia i materiały ośrodka badań dokumentacji zabytków, nr 2, Warszawa.
- Tokarski J., 2000: *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Ukrainie*. Tom 1, burchard edition, Warszawa.
- Weiermair K., Mathies C.: 2004: *The tourism and leisure industry: shaping the future*, Haworth Hospitality Press, Binghampton, s. 357.
- АНТОНЮК Д., 2011: *155 польських замків і резиденцій в Україні*, Грані-Т, Київ.
- Томчевська-Попович, Н. Є., 2015: *Адаптація туристичної інфраструктури кам'яниця-подільського для туристичних потоків з-за кордону*. Міжнародний науковий журнал "Науковий огляд", 1(11).

Castles and Palaces of Ukraine as Attraction for Tourists

Keywords: fortresses in Ukraine, castles in Ukrainian, travel motivation, Eastern Kresy

Abstract: The castles, fortresses, and palaces scattered around the present-day Ukraine present a unique beautiful heritage left by the great Polish historic figures. This region was once the Eastern Borderlands of Europe, or Eastern Kresy, as it was referred to in Poland. Beyond lied the Osman Empire, so it also was known as the "bulwark of Christianity." The purpose of the present study was to survey the reasons why Polish tourists visit these sites, their visit experiences and impressions about the infrastructure and amenities available to tourists in the region. The results revealed that the Polish tourists were primarily drawn by their interest to the historic sites; found the infrastructure and amenities to be unimpressive but adequate; and would return again. The recommendations for making the region more attractive to tourists are provided based on the results of the study.